

ดอกไม้แห่งวัฒนธรรมของพุทธศาสนา The Cultural Flower of Buddhism

สหไทย ไชยพันธุ์ ศศ.ม. (Sahathai Chaiyapan M.A)¹

ท่ามกลางสถานการณ์บ้านเมืองที่ยังร้อนระอุด้วยความคิดและทัศนคติของคนต่างสีที่ขัดแย้งกัน ก่อให้เกิดการบ่มเพาะความโกรธแค้น ซึ่งซัง เอาไว้ในใจ และพร้อมที่จะส่งผลกระทบต่อความก้าวร้าวรุนแรงไปยัง ฝ่ายตรงข้ามและผู้ที่อยู่ใกล้ ทว่า ไกลออกไปยังดินแดนใต้สุดของสยาม “นราธิวาส” เหตุการณ์ที่ในวันนี้นี้ก็ ยังไม่มีที่ท่าว่าจะสงบลง แต่ทุกคนสามารถที่จะมีชีวิตที่เป็นอิสระจากความทุกข์ปัจจุบันได้ ซึ่งยังมีมุมนึงเล็กๆ ของวัฒนธรรมอันดีงาม อันเป็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ รักสงบ ใช้ชีวิตใกล้เคียงธรรมชาติ มีสมาธิอันงดงาม สื่อสารกันเข้าใจ มีพลังจิตที่มั่นคง ส่งผลให้ “สังฆกรรมปฐกฐิกสูตร” นัยหนึ่งคือ “ดอกไม้แห่งวัฒนธรรม ของพุทธศาสนา” กำลังผลิดอกสวยงาม สดงกลิ่นหอมกรุ่นอยู่ในจิตใจของผู้เฝ้ารอและสันติสุข

สังฆกรรมปฐกฐิกสูตร มีประวัติความเป็นมามากกว่า 3,000 ปี หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะทรงละทิ้ง ความสุขสบายต่างๆ เพื่อเสาะหาวิถีที่จะแก้ไขความทุกข์ยากของมนุษย์ และได้ค้นพบคำสอนสูงสุดที่เรียกว่า “สังฆกรรมปฐกฐิกสูตร” ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า แต่ประชาชนสมัยนั้นยังไม่สามารถเข้าใจคำสอนที่ท่านเทศนาได้ พระพุทธองค์จึงต้องเปลี่ยนแนวทางการสอนเป็นลักษณะของ “ศีล” หรือข้อห้ามเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นคำสอน พื้นฐานก่อนที่จะสอนสังฆกรรมปฐกฐิกสูตร เรียกว่า พุทธศาสนา ผ่านหินยาน ซึ่งมีความหมายว่า ยานลำเล็กที่สามารถช่วยเหลือเพียงชนกลุ่มน้อยเท่านั้น จวบจน 8 ปีสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะเสด็จสู่ปรินิพพาน จึงได้สอน คำสอนฝ่ายมหายาน คือ สังฆกรรมปฐกฐิกสูตร 28 บท

สังฆกรรมปฐกฐิกสูตร เป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ปรารถนาที่จะเทศนาสั่งสอนประชาชน โดยสอน เรื่องที่สำคัญ 2 เรื่องคือ

1. สอนว่าชีวิตเรานั้นมีอยู่ตลอดเวลา
2. สอนว่ามนุษย์ทุกคน มีสภาวะพุทธะที่สูงส่งอยู่ในชีวิตทุกคน

หลังจากพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน พุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกไปนอกประเทศอินเดีย โดยแยก ออกเป็น 2 เส้นทาง คือ คำสอน ฝ่ายหินยาน แผ่ไปทางตอนใต้เข้าสู่ประเทศไทย พม่า กัมพูชา และศรีลังกา ส่วนฝ่ายมหายานได้เข้าสู่ตอนเหนือได้แก่ ประเทศจีน เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม ฯลฯ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยเทคนิคนราธิวาส มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

ราว 100 ปี หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพาน เมื่อคำสอนฝ่ายมหายานได้เผยแผ่ พระสงฆ์จีนท่านหนึ่ง ชื่อ “พระเทียนไท่” สามารถเข้าใจหลักปรัชญาอันสูงส่ง สัทธรรมปฎนทริกสูตร และได้นำมาเขียนเป็นทฤษฎีธรรมขึ้น เรียกว่า “หนึ่งขณะจิตสามพัน” เป็นการอธิบายถึงความลึกซึ้งของชีวิตที่ว่า ทุกขณะจิตของคนเราเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เราสามารถพัฒนาให้มันคงและเปลี่ยนแปลงได้ทุกชั่วขณะ ท่านได้กล่าวถึงทฤษฎีธรรมว่า ธรรมชาติพุทธ มีอยู่แล้วในชีวิตทุกคน เพียงแต่อาศัยปัจจัยหนึ่งนำพุทธะออกจากชีวิตของเรา ท่านรู้ว่าปัจจัยนั้นคืออะไร แต่ก็ไม่ได้เปิดเผยเพราะท่านรู้ว่า ชะตานั้นยังไม่ถึงเวลา...จะปรากฏและเผยแผ่ได้ในช่วงสมัยธรรมปลาย

ต่อมาเมื่อพระเทียนไท่ได้ดับขันธรัง พระสงฆ์จากประเทศญี่ปุ่นหลายท่านได้เดินทางไปยังประเทศจีน เพื่อนำคำสอนไปเผยแผ่ที่ประเทศของตน “พระธรรมมาจารย์เต็งเงียว” เป็นพระสงฆ์จากญี่ปุ่นที่เข้าไปศึกษาสัทธรรมปฎนทริกสูตรอย่างลึกซึ้งและนำกลับไปเผยแผ่ที่ญี่ปุ่น แต่ปรัชญาธรรมลึกซึ้งเกินกว่าจะเข้าใจและใช้เวลายาวนานในการบำเพ็ญเพียร คำสอนจึงจำกัดอยู่ในวงแคบ มีเพียงชนชั้นสูงที่มีความรู้และพระสงฆ์ที่ว่างมากจึงปฏิบัติได้

พระศากยมุนีพุทธ พระเทียนไท่ และพระเต็งเงียว ต่างเป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาต่อประชาชน ท่านจึงได้พยากรณ์ถึงคำสอนที่เหมาะสมที่จะเกิดขึ้นในสมัยต่อมา เป็นการท่านายว่า ณ ที่ใด เวลาใด จะมีใครถือกำเนิดขึ้นเพื่อเผยแผ่คำสอนที่ช่วยเหลือประชาชนให้พบกับความสุขที่แท้จริง และในช่วงเริ่มต้นสมัยธรรมปลาย ผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามพุทธท่านายคือ ... “พระนิชิเร็นไดโชนิน”

พระนิชิเร็นไดโชนิน เดิมชื่อ “เซ็นนิชิมาโร” หลังจากออกบวชได้ชื่อว่า ... “เร็นโช” ช่วงนั้นญี่ปุ่นตกอยู่ในภาวะกลียุค เกิดสงคราม เกิดภัยพิบัติธรรมชาติที่ร้ายแรง เกิดโรคระบาด และได้รับความอดอยาก ทำให้คนเกือบครึ่งประเทศถูกทำลายไปสิ้น สิ่งที่เราเรียกว่านั้นคือ ศาสนาเองก็ยั้งดินรนเพื่อเอาตัวรอด ไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนให้เกิดความหวังขึ้นได้ในชาตินี้ เช่น นิกายสุขาวดี พวกเขากลับเชื่อว่า ประชาชนจะมีความสุขได้ต่อเมื่อเสียชีวิตไป ยิ่งทำให้ทุกคนรู้สึกท้อ ชีวิตนั้นได้สูญสิ้นความหวัง ทำให้พระนิชิเร็นไดโชนิน รู้สึกแปลกใจว่า ทำไมชีวิตของประชาชนจึงมีแต่ความทุกข์สำหรับมากมายเช่นนี้ ทำไมคำสอนพุทธศาสนาจึงไม่สามารถช่วยประชาชนให้พ้นทุกข์และช่วยโลกให้พ้นความวิบัติได้ ทำให้ท่านเริ่มต้นศึกษาค้นคว้าพระสูตรทั้งหมด เพื่อหาคำตอบจนสามารถรู้แจ้งว่า นัมเมียวโฮเร็งเงเคียว หรือ สัทธรรมปฎนทริกสูตร คือ เอกธรรมที่มีพลังต่อการช่วยเหลือประชาชนในสมัยธรรมปลายได้ จึงได้ประกาศคำสอนในวันที่ 28 เมษายน ค.ศ. 1253 บนชิงเขา คาซาจิมะชิ และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “นิชิเร็น” จากนั้นได้เริ่มเผยแผ่คำสอนโดยการให้สวด นัมเมียวโฮเร็งเงเคียว นอกจากนี้ ท่านยังได้เตือนรัฐบาลว่า อย่าเชื่อถือต่อคำสอนที่ผิด จะทำให้ประเทศชาติต้องล่มจม และได้นำเสนอบทความเรื่อง “การก่อตั้งคำสอนที่ถูกต้องเพื่อให้ประเทศเกิดสันติ” ทั้งยังเสริมว่า...คำสอนของพุทธศาสนาอันแท้จริงมีจุดหมายอยู่ที่สันติภาพและความสุขของประเทศทั้งหมด ทำให้รัฐบาลและผู้นำในสมัยนั้นต่างพากันโกรธแค้นมาก ท่านจึงถูก บีฑากรรม และประทุษร้ายมาตลอด แต่ในที่สุดท่านสามารถจารึกโงะฮันชุน ขึ้นเพื่อเป็นสิ่งสักการะสูงสุดแก่ประชาชนนับหมื่นๆปีสืบไป

พระนิชิเร็นไดโชนิน ได้ดับขันธในปี ค.ศ.1281 หลังจากมอบธรรมทั้งหมดให้พระนิชิโคชิเร็น ซึ่งถือว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ ในการเกิดมาของท่าน นิชิเร็นไดโชนิน

โงะฮนซัน	คือ	สิ่งบูชาที่แสดงสภาพชีวิตพุทธะ
โงะฮนซัน	คือ	สิ่งสักการบูชาเพื่อการเห็นแจ้งจิต
โงะฮนซัน	คือ	ตัวตนของนมเมียวโฮเร็งเงเคียว ซึ่งเป็นธรรมมหัศจรรย์ อันเป็น ภูเขื่อนรากฐานที่เป็นตัวตนของทุกสิ่งทุกอย่างในสกลจักรวาล
โงะฮนซัน	แสดงถึง	พิธีเทคนาธรรมในอากาศซึ่งปรากฏในสัทธรรมปุณฑริกสูตร

สถานที่ประดิษฐานโงะฮนซัน

การบูชาด้วยสิ่งของนั้น แม้โงะฮนซันจะไม่ได้รับประทาน แต่เราถวายด้วยจิตใจที่ขอบคุณและยกย่อง บุญกุศลย่อมบังเกิดแก่ผู้นั้น และที่สำคัญก็คือในการสวดนมเมียวโฮเร็งเงเคียว ต้องสวดต่อโงะฮนซัน

นม = นมโม่ คือ อุทิศ

เมียวโฮ = ธรรมมหัศจรรย์

เล็งเง = ดอกบัว = เหตุและผล

เคียว = สูตร = เลียงสรรพสัตว์ = ความเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน

ดังนั้น นมเมียวโฮเร็งเงเคียว คือ

1. ธรรมมหัศจรรย์แห่งเหตุและผลที่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กับมีชีวิตในทุกชีวิตทั้งในมหภาคและจุลภาค
2. ธรรมที่เป็นบ่อเกิดของสกลจักรวาลซึ่งเป็นรากฐานของสรรพสิ่งทั้งปวงในสกลจักรวาลทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปภายใต้กฎหรือธรรมแห่ง นมเมียวโฮเร็งเงเคียว
3. ธรรมที่เป็นบ่อเกิดของการบรรลุปุทธภาวะของสรรพสัตว์ทั้งหลาย คือ นมเมียวโฮเร็งเงเคียว พระพุทธองค์พร้อมทั้งพระคากยมุนีพุทธ และพระประภวตรัตนพุทธ ต่างก็บรรลุปุทธภาวะได้ด้วยนมเมียวโฮเร็งเงเคียว

การที่ต้องสวดนมเมียวโฮเร็งเงเคียว ต่อหน้าโงะฮนซัน เนื่องจากว่า จิตของเราเปลี่ยนไปมาต่างๆ นานา ในแต่ละชั่วขณะ ซึ่งแบ่งได้เป็น 10 ชนิด และสิ่งที่ทำให้ความกระจ่างในเรื่องนี้คือ ทฤษฎี 10 โลก

ทฤษฎี 10 โลกได้แบ่งปรากฏการณ์ของชีวิตไว้ 10 ชนิด

1. โลกนรก ในพุทธธรรมได้กล่าวไว้ว่า “ความโกรธแค้นคือนรก” โลกนรกจึงไม่ใช่โลกหลังความตาย แต่เป็นโลกที่เราดำเนินชีวิตประจำวัน ใช้เรียกสภาพชีวิตที่เป็นทุกข์ ทุกข์ด้วยความโกรธแค้นไม่มีอิสระ ถูกมัดด้วยความเศร้าหมอง
2. โลกเปรต ในพุทธธรรมกล่าวว่า “ความโลภคือเปรต” สำหรับมนุษย์ ความปรารถนาต่างๆ ไม่มีขอบเขตจำกัด たらบใดที่ถูกทำให้วันไหวด้วยความปรารถนา แต่เราสามารถควบคุมได้โดยเลือกดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง
3. โลกเดรัจฉาน ในทางพุทธธรรมกล่าวว่า “ความโง่เขลาคือเดรัจฉาน” เป็นสภาพชีวิตที่เหมือนสัตว์ที่มีการกระทำไปตามสัญชาตญาณ

4. โลกอสู่ระ ในทางพุทธธรรมกล่าวว่า “ความคดเคี้ยวคืออสุระ” เป็นสภาพชีวิตที่ยึดตนเองเป็นใหญ่ ไม่คำนึงถึงคนอื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มีความอิจฉา ฉุนเฉียว โกรธแค้น และชอบการต่อสู้ อาจก่อให้เกิดสงคราม

5. โลกมมนุษย์ ในทางพุทธธรรมกล่าวว่า “ความสงบราบเรียบคือมนุษย์” เป็นสภาพที่ได้รับความสงบสุขราบรื่นในช่วงเวลาสั้นๆ ท่ามกลางการดำเนินชีวิตที่หวั่นไหวไปตามอารมณ์

6. โลกเหาะ ในทางพุทธธรรมกล่าวว่า “ความปิติยินดีคือเหาะ” เป็นสภาพที่ยินดี และพอใจเหมือนได้ขึ้นไปถึงสวรรค์ สภาพชีวิตที่ร่าเริง ในเวลาที่ดีใจมาก มีความรู้สึกราวกับว่าเท้าไม่ถึงพื้น เรียกว่า “โลกเหาะ” แต่เป็นโลกที่ไม่จริงยั่งยืน

7. โลกสาวก เป็นสภาพจิตใจที่เข้าใจในความคิดเห็น ประสบการณ์ ของผู้คนต่างๆ พยายามพัฒนาตนเองเติมเต็มความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยการขัดเกลาตนเอง และเฝ้าหาความรู้ตลอดจนศิลปวิทยาการอยู่เสมอ

8. โลกบังเจก เป็นสภาพชีวิตที่ไปสัมพันธ์กับอะไรบางอย่างแล้วสามารถตระหนักรู้ในกฎเกณฑ์ของชีวิต และของจักรวาล เพียงบางส่วน รู้สึกปิติยินดีที่ได้สร้างหรือค้นพบอะไรขึ้นมา ก่อให้เกิดความคิดที่ว่า...ตนเองยิ่งใหญ่ ไม่แยแสผู้อื่น และเชื่อว่าตนเองเท่านั้นที่เข้าสู่สภาวะนั้นได้

9. โลกโพธิสัตว์ เป็นสภาพการเห็นประโยชน์ของผู้อื่น พยายามมอบสิ่งดีๆ ให้กับชีวิตคนอื่น

10. โลกพุทธ เป็นสภาพสูงสุดในชีวิตของมนุษย์ หยั่งรู้ถึงความสุขสัมพันธ์และความสุขสัมบูรณ์

- ความสุขสัมพันธ์ หมายถึงสภาพที่พึงพอใจทางด้านวัตถุสิ่งของหรือความอยาก ความปรารถนาที่ได้รับการเติมเต็ม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่มีขอบเขตจำกัด

- ความสุขสัมบูรณ์ หมายถึงสภาพชีวิตที่ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน หรือไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นเพียงแต่ได้มีชีวิตอยู่ก็มีความสุขที่สุดแล้ว นั่นคือ ความสุขด้านจิตใจ

สัทธรรมปุณฑริกสูตร สอนว่ามนุษย์ทุกคนมีสภาวะพุทธะที่สูงส่งอยู่ภายในชีวิตทุกคน แต่จะอย่างไรให้โลกพุทธปรากฏออกมาได้ ทางพุทธธรรมเรียกความเป็นไปได้ที่มีมนุษย์มีอยู่ดั้งเดิมว่าเป็น “เหตุ” เรียกความเป็นไปได้ที่ดึงเอาความเป็นไปได้ ออกมาเป็น “ปัจจัย” และโดยอาศัยปัจจัยสภาพความเป็นไปได้ที่ถูกดึงออกมาเรียกว่า “ผล” จะกล่าวเป็นสมการว่า เหตุ+ปัจจัย =ผล ฉะนั้นถ้าได้พบปัจจัยดี ความเป็นไปได้ดีก็จะปรากฏออกมาเอง สภาพ 10 โลก จะถูกดึงออกมาโดยอาศัยปัจจัยอย่างหนึ่งหรือโอกาสที่จะทำให้ปรากฏสภาพชีวิตแห่งความสุขเหนือความทุกข์ เนื่องจากว่าปัจจัยที่จะดึงโลกพุทธซึ่งเป็นสภาพชีวิตที่สูงส่งที่สุดออกมานั้นไม่มีอยู่ในโลกนี้ จึงไม่สามารถปรากฏออกมาได้

เพื่อให้ชีวิตดีขึ้นหรือมีความสุข การศรัทธาต่อโงะสนชนและสวดนมัสการโฮเร็งเงเคียวก็สามารถดึงเอาพลังชีวิตที่เข้มแข็งและปัญญาอันพร่างพรูออกมาไม่ว่าจะทุกข์ขนาดใดก็สามารถก้าวข้ามไปได้ และมีความสุขและที่เรียกว่า ความเชื่อศรัทธานั้นไม่ใช่การไปอ่อนวอน ขออะไรบางอย่าง หรือไปผูกมัดตนเอง

แต่เป็นความเชื่อในความเป็นไปได้ที่ยอดเยี่ยมที่ตัวเราเองมีอยู่แล้ว พยายามดึงมันออกมา และทำทนายขยายขอบเขตความสามารถของตนเองยิ่งกว่านั้น ไม่ได้หวังแต่ความสุขของตนเองเท่านั้น แต่ปรารถนาถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคม และความสุขของทุกๆ คนด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการทำเนิดของวิถีการดำเนินชีวิตที่ยอดเยี่ยม สัมกับความเป็นมนุษย์มากที่สุดโดยที่พยายามทำให้สันติสุขเกิดขึ้นในโลก

ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งสมาคมโซคาขึ้นในประเทศญี่ปุ่น โดยมีนายกสมาคมท่านแรกคือ อาจารย์มาคิจูจิ ท่านที่ 2 คือ อาจารย์โอเซอิ โทดะ ท่านที่ 3 ซึ่งเป็นนายกสมาคมคนปัจจุบันคือ อาจารย์ไดซาบุ อิเคดะ ท่านได้มาเยือนประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1961 และถือเป็นวันเริ่มต้นการเผยแผ่ธรรมเข้าสู่ประเทศไทย และมีการจัดตั้งสมาคม สร้างคุณค่า ในประเทศไทย หรือ Soka Gakkai Thailand (SGT) สมาคมนี้ ไม่ใช่องค์กรของรัฐ ปฏิบัติพุทธธรรมของพระนิติเร็นไดไซนิน อันเป็นพุทธศาสนานิกายมหายาน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสันติภาพให้แก่โลก โดยไม่ข้องเกี่ยวกับการเมือง ได้ดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่ธรรม โดยแยกเป็น 4 ฝ่าย ซึ่งมีผู้ใหญ่นายชาย ผู้ใหญ่นางหญิง ฝ่ายเยาวชนชาย และฝ่ายเยาวชนหญิง โดยแต่ละฝ่ายจะจัดประชุมและดำเนินการของตนเอง ภายใต้กรอบโครงสร้างภาวะความรับผิดชอบในการดูแลสมาชิกจากน้อยไปมาก คือ ระดับหมู่ ระดับตำบล ระดับเขต ระดับภาค และระดับมหภาค จนถึงระดับสมาคม สมาชิก "SGT" มีอยู่ทุกจังหวัดทั้งประเทศแม้แต่ "นราธิวาส" ดินแดนปลายด้ามขวานของไทย ดอกไม้แห่งวัฒนธรรม "สัตธรรมปุณทริกสูตร" ยังคงบานงดงามในใจ สำหรับคนที่ไร้ธรรมะ รักสันติสุข ท่ามกลางไฟใต้ที่ยังคงโชนแสง

เหตุการณ์ที่ผ่านมา เสียงปืน ระเบิดเพลิง อาวุธสงคราม คิวน์ไฟ... เปลวเพลิงที่ไหม้กระหน่ำ ผู้คนบาดเจ็บล้มตาย ยังคงเป็นภาพความทรงจำอันโหดร้าย อันเกิดจากความคิดที่ขัดแย้งของคนต่างสี ทั้งไว้เพียงซากปรักและบาดแผลในใจอันแสนสาหัส ยากที่จะเยียวยา เหมือนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนใต้ ทำให้บางท่านเกิดความท้อแท้ สิ้นศรัทธาในมนุษย์ หมดหวังในบ้านเมือง ผู้เขียนขอเป็นอีกหนึ่งแรงใจที่จะร่วมกับท่านลุกขึ้นมาร่วมทุกข์ ร่วมสุข กับเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด อุดมการณ์ใด เพียงเรารู้จักยอมรับเข้าใจ และเคารพในความแตกต่าง เราก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทราบได้ชีวิตยังต้องดำเนินต่อไป เราต้องมีความหวังว่าจะพบทางออกของความทุกข์ เพราะไม่มีคืนใดที่จะมืดมิดไปตลอด ที่สุดของคืนอันมืดมิดคือ ฟาสาณและรุ่งอรุณ สัตธรรมปุณทริกสูตร เสมือนดอกไม้แห่งวัฒนธรรม เบ่งบานอย่างสง่า...ช่วยเยียวยารักษาใจให้สงบและมีความสุขอย่างแท้จริง เปลี่ยนโลกที่สับสนวุ่นวายไปสู่โลกแห่ง "สันติภาพ"

รายการอ้างอิง

เดชา สัมฤทธิ์ .(2552). "สร้างคุณค่า". **วารสารสร้างคุณค่า. 24**(279).

เดชา สัมฤทธิ์ .(2552). "สร้างคุณค่า". **วารสารสร้างคุณค่า. 24**(280).

เดชา สัมฤทธิ์ .(2552). "สร้างคุณค่า". **วารสารสร้างคุณค่า. 24**(281).

สมาคมสร้างคุณค่าในประเทศไทย. (ม.ป.ป.). **คู่มือการฝึกอบรมสร้างคุณค่า**. นนทบุรี : ม.ป.ท.

สมาคมสร้างคุณค่าในประเทศไทย. (2542). **สัตธรรมปุณทริกสูตร**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คุรุสภา.